

AUTOREFERAT

1. Imię i Nazwisko: Grzegorz Marcin Czerwiński

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe:

- ◆ 2002: dyplom **magistra filologii polskiej**, Uniwersytet Gdański (specjalność nauczycielska, dyplom z oceną bardzo dobrą, tytuł najlepszego absolwenta filologii polskiej w roku 2002).
- ◆ 2007: stopień **doktora nauk humanistycznych** w dziedzinie literaturoznawstwa, Uniwersytet Gdański. Rozprawa doktorska: *Przestrzeń artystyczna w prozie Włodzimierza Odojewskiego* (promotor: prof. dr hab. Małgorzata Czerwińska, recenzenci: prof. dr hab. Marek Tomaszewski, Université Charles-de-Gaulle Lille 3; prof. dr hab. Bogusław Żyłko, Uniwersytet Gdański).
- ◆ 2009: stopień **docteur en langues et lettres** (nostryfikacja dyplomu doktorskiego UG), Université Libre de Bruxelles (Bruksela, Belgia).

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:

- ◆ 2003–2007: doktorant w Zakładzie Współczesnej Literatury Polskiej, Instytut Filologii Polskiej, Wydział Filologiczno-Historyczny, Uniwersytet Gdański.
- ◆ 2009–2011: wykładowca (*chargé de cours*) języka polskiego i literatury polskiej w École Européenne de Mol (Belgia).
- ◆ 2010–2011: *postdoctoral researcher* w Katedrze Slawistyki i Studiów nad Europą Wschodnią (Vakgroep Slavistiek en Oost-Europakunde), Universiteit Gent (Gandawa, Belgia).
- ◆ 2011–2012: *onbezoldigd postdoctoraal medewerker* w Katedrze Języków i Kultur (Vakgroep Talen en Culturen), Universiteit Gent (Gandawa, Belgia).
- ◆ 2013–2016: starszy specjalista ds. naukowych w Katedrze Badań Filologicznych „Wschód – Zachód”, Instytut Filologii Polskiej, Wydział Filologiczny, Uniwersytet w Białymstoku.
- ◆ **Aktualnie** (od 2016): adiunkt w Katedrze Rosyjskiej Literatury Współczesnej, Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej, Wydział Filologiczny, Uniwersytet w Białymstoku.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311):

Monografia autorska:

Grzegorz Czerwiński, „Jam z rodu Nomadów”. *Literatura polsko-tatarska po 1918 roku*, Białystok: Wydział Filologiczny UwB; Alter Studio, 2017, 523 ss.

Recenzenci wydawniczy:

Dr hab. Czesław Łapicz, prof. em. UMK

Centrum Badań Kitabistycznych, Uniwersytet Mikołaja Kopernika

Dr hab. Anna Szawerna-Dyrszka, prof. UŚ

Instytut Nauk o Literaturze Polskiej im. Ireneusza Opackiego, Uniwersytet Śląski

5. Omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników:

Celem naukowym monografii „*Jam z rodu Nomadów*”. *Literatura polsko-tatarska po 1918 roku* jest próba całościowego omówienia twórczości literackiej Tatarów polskich po 1918 roku. Co istotne, choć grupa ta wywodzi się z muzułmańskich osadników turkijskich przybyłych na tereny Wielkiego Księstwa Litewskiego w XIV–XVI wieku, to współcześni twórcy tatarscy piszą obecnie wyłącznie w języku polskim, będącym dzisiaj jedynym ich językiem natywnym. Już w XVI wieku Tatarzy żyjący w Rzeczypospolitej Obojga Narodów zaczęli zatracać swój rodzimy język kipczacki z grupy języków turkijskich na korzyść języków oficjalnych WKL, którymi były język białoruski i polski.

Powyzsza konstatacja dotycząca polskojęzyczności autorów tatarskich odnosi się wyłącznie do Tatarów mieszkających w Drugiej Rzeczypospolitej oraz we współczesnym państwie polskim. Wywodzący się z tej samej grupy muzułmanów Wielkiego Księstwa Litewskiego, lecz po 1945 roku mieszkający w Związku Radzieckim, a następnie na Litwie i Białorusi Tatarzy posługują się odpowiednio językiem litewskim i białoruskim lub rosyjskim. Twórczość współczesnych potomków Tatarów WKL pisaną w innych językach niż polski w swoich badaniach przywołuję tylko jako kontekst dla rozważań o literaturze polsko-tatarskiej. **Przedmiotem mojego zainteresowania w monografii jest twórczość polskojęzyczna, traktowana jako część dwudziestowiecznej literatury polskiej.**

Sam termin „literatura polsko-tatarska” został wprowadzony do piśmiennictwa naukowego przez tatarskiego poetę, a jednocześnie literaturoznawcę i politologa Selima

Chazbijewicza. Badacz w referacie zatytułowanym *Tatarzy i Wileńszczyzna XIX i XX w. w polskiej i polsko-tatarskiej literaturze*, wygłoszonym na konferencji „wileńskiej” w Białymstoku (druk w: *Wilno – Wileńszczyzna jako krajobraz i środowisko wielu kultur*, t. 4, red. E. Feliksiak, Białystok 1992) wprowadził określone rozumienie terminu, zakładając poniekąd, iż piśmiennictwo Tatarów przynależy w gruncie rzeczy do literatury polskiej, gdyż tworzone jest w języku polskim, a jednocześnie podejmuje zagadnienia obce dla kultury europejskiej, będące domeną filozofii i estetyki turkijsko-muzułmańskiej.

Wychodząc z założenia, że literatura polskich Tatarów jest zjawiskiem pogranicznym i bazując na ustaleniach socjologów (przede wszystkim Katarzyny Warmińskiej, autorki monografii *Tatarzy polscy. Tożsamość religijna i etniczna*, Kraków 1999) dowodzących, że tożsamość Tatarów różni się od tożsamości pozostałych mniejszości zamieszkujących państwo polskie, gdyż konstytuują ją trzy równorzędne elementy (polskość, tatarskość, mużułmańskość), a nie konfrontacja wobec polskości (jak w przypadku Białorusinów, Ukraińców, Rosjan, Niemców czy Łemków), **za cel swoich badań postawiłem weryfikację hipotezy, że literatura Tatarów polskich stanowi łącznik pomiędzy tradycją polską i kulturą mużułmańskiego Wschodu.** Jako historyk literatury postanowiłem badać nie tylko tożsamość etniczną reprezentowaną w tekście, lecz przede wszystkim wyobraźnię artystyczną i odmienny od ogólnopolskiego kulturowy punkt widzenia.

Do podjęcia badań nad literaturą polsko-tatarską skłonił mnie nie tylko wyjątkowy charakter polskojęzycznej twórczości inspirowanej dokonaniem mużułmańskiego Orientu, lecz także fakt, iż nie była ona wcześniej opisywana w ujęciu całościowym. Moje badania naukowe, które legły u podstaw monografii „*Jam z rodu Nomadów*”, były zatem pierwszą próbą systematyzacji tego interesującego i oryginalnego zjawiska.

Jak informuję we wstępie do omawianej monografii, badania naukowe dotyczące Tatarów realizowane były do niedawna tylko na gruncie nauk historycznych, społecznych, kulturoznawczych i językoznawczych. Pierwsza monografia o Tatarach autorstwa Stanisława Kryczyńskiego, zatytułowana *Tatarzy litewscy. Próba monografii historyczno-etnograficznej*, ukazała się w 1938 roku. Po drugiej wojnie światowej badania nad dziedzictwem tatarskim podejmowali między innymi: Włodzimierz Zajączkowski, Ananiasz Zajączkowski, Maciej Konopacki, Piotr Borawski, Aleksander Dubiński, Jan Tyszkiewicz i Ali Miśkiewicz. Po 1989 roku zainteresowanie tematyką tatarską zaczęło rosnać także na gruncie socjologii, kulturoznawstwa, etnologii i językoznawstwa (należy wskazać przede wszystkim prace Czesława Łapicza, Henryka Jankowskiego, Marka M. Dziekana, Andrzeja Drozda, Joanny Kulwickiej-Kamińskiej, Michała Łyszczarza, Shirin Akiner, Galiny Miškinienė). Jeśli chodzi

o badania nad literaturą, ważne prace podejmujące problematykę literatury Tatarów opublikowali: Selim Chazbijewicz, Tadeusz Linkner, Teresa Zaniewska, Marek M. Dziekan, Grażyna Zając, Swietłana Czerwononaja, Maciej Dajnowski i Michał Łyszczarz. Nawiązania do twórczości tatarskiej pojawiały się również w pracach poświęconych literaturom mniejszości narodowych i etnicznych (przede wszystkim artykuły Heleny Duć-Fajfer).

Jedną z pierwszych rozpraw o charakterze *stricte* historycznoliterackim był mój artykuł zatytułowany *Selim Chazbijewicz jako poeta polsko-tatarski*, złożony do druku w 2010 roku, opublikowany jednak dopiero trzy lata później w „Pamiętniku Literackim” (2013, nr 2). Z kolei próbę szerszego oglądu twórczości polskich Tatarów podjąłem w rosyjskojęzycznym artykule *К проблеме современной польско-татарской литературы* (druk w czasopiśmie „Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского” w 2010 roku). Artykuł został przychylnie przyjęty przez środowisko naukowe, w następstwie czego ukazała się jego wersja francuskojęzyczna (druk jako *Panorama de la littérature polono-tatare aux XXe et XXIe siècles* w czasopiśmie „Slavica Bruxellensia” w 2011 roku) oraz przekład na język tatarski (*Бүгенге Польша татарлары әдәбияты проблемалары хакында*, „Фәнни Татарстан” 2015, nr 1). Kolejne badania literatury polsko-tatarskiej zaowocowały następującymi artykułami napisanymi w latach 2010–2011: *O „sprawozdaniach” Jakuba Szynkiewicza, czyli mufti Drugiej Rzeczypospolitej jako pisarz* (w: *Pogranicze, Kresy, Wschód a idee Europy*, seria II: *Wiktor Choriew in memoriam*, układ i wstęp J. Ławski, pod red. A. Janickiej, G. Kowalskiego i Ł. Zabielskiego, Białystok 2013) oraz *„Miejsca–archetypy” poezji polsko-tatarskiej (przykład Selima Chazbijewicza i Musy Czachorowskiego)* („Rocznik Komparatystyczny” 2012, nr 3). Artykuły poświęcone Chazbijewiczowi (2013) i Szynkiewiczowi (2013) w poprawionej wersji weszły do omawianej monografii.

Realizowany w latach 2013–2016 projekt badawczy, finansowany przez Narodowe Centrum Nauki, noszący nazwę „Literatura polsko-tatarska po 1918 roku” (nr DEC-2012/07/B/HS2/00292) pozwolił na przeprowadzenie kwerend archiwalnych w Polsce i za granicą (Litwa, Białoruś, Rosja) i przygotowanie szeregu artykułów naukowych opublikowanych w polskich i zagranicznych czasopismach oraz tomach zbiorowych, z czego dziesięć po uzupełnieniu i poprawieniu postanowiłem włączyć do książki, wskazanej jako osiągnięcie będące podstawą oceny dorobku w postępowaniu habilitacyjnym. Należy zatem podkreślić, że monografia *„Jam z rodu Nomadów”. Literatura polsko-tatarska po 1918 roku* jest jednocześnie zwieńczeniem projektu finansowanego przez NCN.

W związku z tym, iż wskazana monografia to pierwsza próba całościowego ujęcia twórczości tatarskiej, zdecydowałem się na zastosowanie tak zwanego synkretyzmu metodologicznego w celu holistycznego ujęcia nowego tematu. W każdym kolejnym rozdziale pracy omawiam zagadnienia o odmiennym charakterze, a także analizuję obok siebie zjawiska o zróżnicowanym statusie (gatunki i rodzaje literackie z pogranicza literatury pięknej i publicystyki, dzieła wysokiego kunsztu i twórczość amatorska, problemy historycznoliterackie i zagadnienia socjologiczne). Taka sytuacja wymusza mobilność metodologiczną, a więc każdorazowe dostosowywanie do opisu danego zjawiska nieco innych propozycji metodologicznych, także z zakresu odmiennych niż historia literatury dziedzin humanistycznych i społecznych. Moje podejście do przedmiotu badań określiła klasyczna historia literatury, polegająca na próbie wskazania miejsca dokonań autorów tatarskich w procesie historycznoliterackim (w kontekście literatury polskiej). Analizując dzieła najwybitniejszych twórców polsko-tatarskich (Selim Chazbijewicz, Stanisław Kryczyński, Jakub Szyrkiewicz) czerpię inspirację z dokonań „sztuki interpretacji” w rozumieniu Emila Staigera. Interesuje mnie w tym wypadku zawartość ideowo-filozoficzna tekstu, jak też indywidualna organizacja danego utworu czy postrzeganej całościowo twórczości pisarza. Powyższa metoda, w zależności od potrzeb i charakteru twórczości danego autora, uzupełniana jest wybranymi technikami interpretacyjnymi zaczerpniętymi z Jungowskiej psychoanalizy (kategoria jaźni) i Mauronowskiej psychokrytyki (nieuświadomione obrazy obecne w dziełach literackich) oraz krytyki tematycznej w klasycznym rozumieniu Gastona Bachelarda (wyobraźnia artystyczna). Częściej jednak opieram swoje badania na interpretacjach kulturowych. Czynię tak nie tylko dlatego, że badając łącznie twórczość wybitną i amatorską, zmuszony jestem osadzać optykę filologiczną w kontekście socjologicznym, psychoanalitycznym lub w odniesieniu do problematyki literackich studiów etnicznych, ale również z tego powodu, że literatura Tatarów jest czymś znacznie więcej niż tylko ekspresją artystyczną. Stanowi ona zapis odrębności etnicznej, sferę przejawiania się dawnych turkijskich archetypów i symboli oraz wykładnię sposobu postrzegania historii, tradycji i kultury przez społeczność tatarską. Twórczość poetycka Tatarów musi być zatem rozpatrywana w tym wypadku również z pozycji antropologii literatury.

W pierwszym rozdziale monografii przybliżam dzieje osadnictwa Tatarów na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego, a także organizację życia kulturalnego i religijnego Tatarów w Polsce w okresie międzywojennym (1919–1939), w czasach powojennych oraz współcześnie. Omawiam ponadto terminologię używaną w pracach naukowych na określenie

interesującej mnie grupy etnicznej, jak również precyzuję sposób posługiwania się w rozprawie etnonimami „Tatarzy polscy”, „Tatarzy litewscy”, „Tatarzy Wielkiego Księstwa Litewskiego”.

Kolejne rozdziały książki zostały poświęcone poszczególnym rodzajom literackim, jakie reprezentowane są w twórczości Tatarów.

Rozdział drugi dotyczy liryki, a w poszczególnych podrozdziałach przyglądam się bliżej poezji Stanisława Kryczyńskiego, Selima Chazbijewicza, Musy Czachorowskiego, Anny Kajtochowej oraz utworom młodych debiutantów i autorów nieprofesjonalnych. Taka konstrukcja wywodu pozwala nie tylko na przybliżenie twórczości najwybitniejszych poetów polsko-tatarskich, ale również na ukazanie pewnych wspólnych dla wszystkich Tatarów sposobów myślenia symbolicznego, odkrycie tkwiących w pisarstwie tatarskim archetypów islamu oraz przedmuzułmańskich wyobrażeń właściwych dla narodów turkijskich.

Rozdział trzeci dotyczy twórczości reportażowej. Gatunek ten na gruncie literatury polsko-tatarskiej rozwijał się bardzo prężnie w dwudziestoleciu międzywojennym, co miało związek z częstymi podróżami Tatarów do krajów muzułmańskich lub zamieszkałych przez wspólnoty wyznające islam. W tym rozdziale odrębny podrozdział poświęcony został sprawozdaniom z podróży muftiego Jakuba Szynkiewicza. Autor ten pozostawił po sobie kilka dłuższych tekstów bliskich gatunkowo reportażowi, co pozwala nie tylko na ich analizę w różnych kontekstach interpretacyjnych, ale również na prezentację problematyki tożsamościowej w kontekście antropologicznym i społecznym. Pozostali pisarze, jacy pojawią się w rozdziale drugim (między innymi Leon Kryczyński, Edige Szynkiewicz, Ali Woronowicz, Mustafa Aleksandrowicz), są autorami jednego bądź kilku krótkich utworów reportażowych. Ich twórczość jest omawiana w zbiorczym ujęciu w jednym podrozdziale. Część książki poświęconą reportażowi zamykają rozważania o tak zwanych „gorących tematach” reportażu tatarskiego oraz o próbach podejmowania tego gatunku przez Tatarów w czasach najnowszych.

Rozdział czwarty nosi tytuł *Esej tatarski. Estetyka – historiozofia – publicystyka* i podzielony jest na trzy podrozdziały. W pierwszym z nich omawiana jest twórczość eseistyczna jednego z najwybitniejszych autorów tatarskich – Stanisława Kryczyńskiego. Bogata problematyka, jaką przynosi dzieło tego pisarza, pozwala na interpretację jego utworów jednocześnie w wielu płaszczyznach (między innymi w kontekście filozofii romantycznej, „polskiego eseju”, zapisków wojennych itd.). Drugi podrozdział dotyczy esejów o tematyce etnicznej i historycznej autorstwa braci Olgierda Kryczyńskiego i Leona Kryczyńskiego. Rozdział poświęcony esejowi kończy przegląd publicystyki drukowanej na

łamach czasopism tatarsko-muzułmańskich – w „Życiu Tatarskim” i „Przeglądzie Islamskim”. Autor książki pokazuje, że teksty publicystyczne ukazują oryginalny sposób myślenia Tatarów o historii i o własnej roli w dziejach Polski i świata.

Kolejny rozdział, zatytułowany *Między świadectwem przeszłości a rodzinną legendą. O wspomnieniach Tatarów polskich*, kontynuuje rozważania nad tatarską literaturą niefikcyjną. Tym razem w orbicie zainteresowania autora rozprawy znalazło się szeroko rozumiane pamiętnikarstwo. Ciekawe jest, że o ile w dwudziestoleciu międzywojennym najchętniej uprawianym gatunkiem literatury niefikcyjnej był reportaż i esej, o tyle pod koniec wieku XX i w dwóch pierwszych dekadach wieku XXI tatarscy autorzy, szczególnie starszego pokolenia, zaczęli publikować najchętniej utwory wspomnieniowe.

Ostatni, szósty, rozdział dotyczy literatury polsko-tatarskiej w kontekście komparatystycznym. Punktem odniesienia dla analiz dzieł polskich muzułmanów jest tym razem z jednej strony literatura Tatarów kazańskich (tworzona w języku tatarskim), z drugiej strony natomiast – twórczość tatarska autorów z Litwy i Białorusi (pisana w językach: rosyjskim, litewskim i białoruskim). W pierwszym wypadku analizuję archetypy i symbole poezji polsko-tatarskiej i kazańskotatarskiej, by uchwycić, co łączy, a co różni wyobraźnię artystyczną twórców pochodzących się z dwóch narodów tatarskich. Punktem wyjścia do rozważań komparatystycznych w tym zakresie jest analiza kategorii przestrzeni. Twórczość Tatarów litewskich i białoruskich, wywodzących się z tej samej grupy etnicznej muzułmanów Wielkiego Księstwa Litewskiego, co i Tatarzy polscy, zaskakuje natomiast różnicami w ujęciu problematyki tożsamościowej oraz wysokim poziomem nasycenia tradycją literatury rosyjskiej i białoruskiej, która we współczesnej literaturze Tatarów polskich niemalże nie występuje.

Zawarta w rozprawie analiza twórczości Tatarów pozwoliła wyciągnąć wnioski o charakterze ogólnym. Rozbudowana próba uogólnienia badań zamieszczona została w końcowym rozdziale monografii (*Zakończenie*). W tym miejscu chciałbym przywołać zawarte tam ustalenia w bardziej skodyfikowanej formie:

- Cechą wyróżniającą literaturę Tatarów na tle literatury polskiej jest jej niemalże całkowicie niefikcyjny i autobiograficzny charakter (dominacja literatury faktu, literatury dokumentu osobistego i eseju, a w poezji liryki odautorskiej, w której podejmowane są tematy religijne lub etniczne; brak eksperymentów formalnych).

- Na gruncie literatury polskiej obecna jest literatura turkijsko-muzułmańska, czerpiąca motywy i wzorce z tradycji islamu oraz z dziedzictwa ludów Wielkiego Stepu, pozostająca jednak przede wszystkim częścią składową polskiego dziedzictwa kulturowego.

Poeci i pisarze tatarscy tematy orientalne przywołują zazwyczaj w celu wzmocnienia efektu własnej odrębności etnicznej, wskazując na wschodnie pochodzenie swojej grupy.

- Tatarska twórczość literacka nie zawsze należy do udanych artystycznie realizacji, jednakże jej analiza dowodzi, że istnieje wspólna wyobraźnia symboliczna Tatarów polskich, która wyróżnia dzieła tej mniejszości na tle literatury polskiej. Z tego też wynika, że literatura polsko-tatarska nie jest wyłącznie jednym z nurtów literatury regionalnej, kresowej lub o tematyce etnicznej, lecz stanowi oryginalne zjawisko, które należałoby usytuować na pograniczu literatury polskiej i turkijsko-muzułmańskiej.

- Za najwybitniejszych poetów polsko-tatarskich można uznać Stanisława Kryczyńskiego i Selima Chazbijewicza. Pierwszy z autorów przynależał do Formacji 1910, co w znacznej mierze określiło jego twórczość poetycką i eseistyczną. Poza jednym poematem prozą o tematyce tatarskiej oraz dwoma wierszami, w których pojawia się problematyka etniczna, tworzył on dzieła odległe od tradycji turkijsko-muzułmańskiej, symptomatyczne natomiast dla literatury polskiej dwudziestolecia międzywojennego. Zadebiutował pod wpływem radykalnej poezji chłopskiej; późniejsze liryki i krótkie obrazki prozatorskie nasycone były zaś katastrofizmem, budował je pisarz przy pomocy poetyki ekspresjonistycznej. Najwybitniejsze dzieło Kryczyńskiego, *Wspomnienia z poszukiwań naukowych*, stanowi oryginalny esej, który w wymiarze formalnym wpisuje się w poetykę „polskiego eseju” i reprezentuje zbliżony poziom artystyczny do pisarstwa Stanisława Brzozowskiego, Bolesława Micińskiego, Czesława Miłosza, Jerzego Stempowskiego czy Stanisława Vincenza. Chazbijewicz z kolei należy do pokolenia, któremu przypadło w udziale doświadczenie „dzieciństwa po Jałcie”. Doświadczenia historyczno-biograficzne stają się osnową jego twórczości nasyconej jednocześnie tematyką etniczną. Twórca wykreował oryginalny typ liryki – „poezję archetypiczną”. Zasadniczą rolę odgrywa w niej próba rekonstrukcji tatarskiej symbolicznej pamięci zbiorowej na użytek aktu twórczego w poezji. Chazbijewicz łączy różne nurty filozofii europejskiej oraz islamskiej, inspirowane psychoanalizą Junga, szamanizmem, sufizmem, młodopolskim i romantycznym rozumieniem pojęcia świadomości. Liryka tego poety stanowi oryginalny wkład do poezji polskiej drugiej połowy XX wieku.

- Wszystkie teksty reportażowe autorstwa Tatarów dotyczą organizacji życia społeczno-religijnego wspólnot muzulmańskich – czy to na Bliskim Wschodzie, czy w Jugosławii. Stanowią one tematyczne *novum* na tle polskiego reportażu podróżniczego. W dwudziestolecie Tatarzy byli jedynymi autorami z Polski, którym udało się przeniknąć do wewnątrz wspólnot wyznawców islamu w państwach muzulmańskich lub zamieszkałych

przez mniejszość wyznającą religię proroka Muhammada. W konsekwencji powstał szereg utworów prezentujących świat islamu z perspektywy nie tylko europejskiego podróżnika, ale również z punktu widzenia europejskiego muzułmanina – pielgrzyma szukającego pierwotnej jedności z religią swoich przodków, czy też podróżnika-antropologa, który rozumie opisywaną rzeczywistość lepiej niż inni, gdyż sam jest jednocześnie i postronnym obserwatorem, i jej organiczną częścią.

- Teksty wspomnieniowe publikowane są prawie wyłącznie w ostatniej dekadzie, co związane jest z procesem odchodzenia osób, które urodziły się na „tatarskich Kresach” i doświadczyły życia w rodowych siedzibach na dawnych ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego. Teksty te charakteryzują się zazwyczaj strategią świadka i uczestnika, rzadziej – strategią wyznania. Nigdy nie spotykamy w twórczości Tatarów strategii wyzwania. Analiza pamiętnikarstwa polskich muzułmanów udowadnia, jak ważną rolę w życiu tej wspólnoty pełni literatura niefikcyjna dotycząca problematyki etnicznej.

6. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych od czasu uzyskania stopnia doktora.

Łączna liczba moich publikacji wynosi:

- przed doktoratem: 7 artykułów naukowych;

- **po doktoracie 47 artykułów** opublikowanych lub przyjętych do druku w czasopiśmie punktowanym (lista ERIH oraz lista MNiSW) i monografiach zbiorowych (pozycje 1-27 rozdziału V.2.2. w „Wykazie publikacji”), 9 recenzji naukowych (w czasopiśmie ERIH i MNiSW) i jedno sprawozdanie z konferencji naukowej. **Spośród 47 artykułów, 12 włączonych zostało w całości lub części do monografii wskazanej jako osiągnięcie** wynikające z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym (pozycje 1-12 rozdziału V.2.1. w „Wykazie publikacji”); 8 artykułów zostało złożonych lub/i przyjętych do druku (pozycje 28-35 rozdziału V.2.2. w „Wykazie publikacji”).

Moja pozostała działalność naukowo-badawcza skupia się w czterech sferach problemowych: a) komparatyka słowiańska, w tym przede wszystkim związki literacko-kulturowe pomiędzy Polską a Ukrainą, Białorusią i Rosją; b) związki literatur słowiańskich ze światem islamu; c) problematyka mniejszości narodowych w literaturze; d) naukowe edycje krytyczne zapomnianych dzieł autorów tatarskich.

a) Komparatystyka słowiańska, w tym przede wszystkim związki literacko-kulturowe pomiędzy Polską a Ukrainą i Rosją

Badania z zakresu komparatystyki słowiańskiej rozpocząłem już na etapie pisania rozprawy doktorskiej. Tematem dysertacji była przestrzeń artystyczna w prozie Włodzimierza Odojewskiego. Już wtedy zauważyłem że za pomocą kategorii spacji autor *Zasypie wszystko, zawieje...* prezentował między innymi relacje polsko-ukraińskie i polsko-rosyjskie (polsko-sowieckie). Po obronie doktoratu Odojewskiemu poświęciłem jeszcze cztery artykuły naukowe.

Pierwszy z nich nosił tytuł *Между стереотипом и его «дешифрацией». Персонажи украинцев и категория «точки зрения» в творчестве В. Одоевского* [Między stereotypem a jego „deszyfracją”. Postacie Ukraińców i kategoria „punktu widzenia” w twórczości W. Odojewskiego] i opublikowany był w ukraińskim czasopiśmie naukowym „Kultura Narodów Morza Czarnego” („Культура народов Причерноморья” 2009, nr 164). W tekście tym starałem się pokazać zróżnicowany stosunek do Ukraińców w tak zwanym „cyklu podolskim” Odojewskiego. Swoje rozważania oparłem na zaczerpniętej z prac Borisa Uspienskiego kategorii „punktu widzenia”. W rezultacie starałem się pokazać, że odautorski stosunek do bohaterów-Ukraińców jest bardzo często diametralnie różny od stosunku wyrażanego na kartach powieści i opowiadań przez bohaterów-Polaków – najczęściej wcale nie negatywny, jak przyjęło się powszechnie uważać.

Drugim artykułem poświęconym Odojewskiemu był napisany również po rosyjsku tekst pod tytułem *Как искать структуру в распаде? Анализ художественного пространства в произведениях Владзимежа Одоевского* [Jak poszukiwać struktury w rozpadzie? Analiza przestrzeni artystycznej w utworach Włodzimierza Odojewskiego], opublikowany w prestiżowym holenderskim czasopiśmie „Russian Literature” (Amsterdam, 2011, vol. 70, issue 3). Studium stanowiło próbę teoretycznego ujęcia i dopełnienia wcześniejszych ustaleń zawartych we wstępie do monografii doktorskiej *Po rozpadzie świata. O przestrzeni artystycznej w prozie Włodzimierza Odojewskiego* (Gdańsk: Słowo/obraz Terytoria, 2011). W artykule, choć punktem wyjścia była próba ukazania ponadczasowości dokonań metodologicznych tartusko-moskiewskiej szkoły semiotycznej, ważne miejsce zajmują relacje polsko-ukraińskie, analizowane nie tylko w odniesieniu do cyklu podolskiego, ale także do ostatnich dzieł autora *Zmierzchu świata*. Najważniejszym zagadnieniem z tego zakresu była analiza ukraińskiego punktu widzenia z utworach Odojewskiego.

Uzupełnieniem książki doktorskiej był też anglojęzyczny artykuł *Counter Image or Parallel? The Metaphor of Italy-Ukraine in the Work of Włodzimierz Odojewski and Jarosław Iwaszkiewicz*, „Zeitschrift für Slavische Philologie” (Heidelberg) 2014, vol. 70, issue 1.

Ostatnim tekstem poświęconym pisarzowi jest niewielkich rozmiarów esej zatytułowany *Powracając do Odojewskiego*, opublikowany w poświęconym niedawno zmarłemu autorowi numerze „Frazy” (2016, nr 4).

Do tematyki ukraińskiej nawiązuje też inny mój artykuł, a mianowicie opublikowane w niemieckim periodyku naukowym „Zeitschrift für Slavische Philologie” (Heidelberg, 2010, vol. 67, issue 2) studium pod tytułem *The Steppe as a Metaphysical Prison of Death: Despair and the Absurd in Antoni Malczewski’s “Maria”*. Tekst stanowi analizę kategorii przestrzeni stepowej (i w szerszym sensie – ukraińskiej) w dziele jednego z przedstawicieli „szkoły ukraińskiej” polskiego romantyzmu. W tym miejscu dodam, że problematyka przestrzeni w literaturze polskiego romantyzmu była tematem mojej pracy magisterskiej, obronionej na Uniwersytecie Gdańskim w 2002 roku (promotor: dr Stanisław Szczepiński, recenzent: prof. Małgorzata Czermińska).

Do tej samej kategorii zaklasyfikowałbym również artykuły prezentujące twórczość polskich autorów (Bolesław Leśmian, Adam Mickiewicz, Antoni Malczewski, Juliusz Słowacki, Seweryn Goszczyński) opublikowane w krajach byłego ZSRR: *Несколько слов о дилеммах «экологической философии» Болеслава Лесьмяна* [Kilka słów o dylematach „filozofii ekologicznej” Bolesława Leśmiana] oraz *Точки соприкосновения романтической эстетики и философии «глубокой экологии»* [Punkty wspólne estetyki romantycznej i filozofii „głębokiej ekologii”].

b) Związki literatur słowiańskich ze światem islamu

Ten obszar moich zainteresowań jest ściśle związany z badaniami literatury polsko-tatarskiej. Po raz pierwszy zastanawiałem się nad wkładem polskich muzułmanów w dziedzictwo europejskie, a także nad sposobami pokojowej koegzystencji i asymilacji muzułmanów w Europie w artykule *Культура польско-литовских татар как пример наследства европейского ислама. (Введение в проблематику)* [Kultura Tatarów polsko-litewskich jako przykład dziedzictwa islamu europejskiego. Wprowadzenie do problematyki]. Artykuł został opublikowany w tomie zbiorowym w Sarańsku w Rosji w 2010 roku.

Kulturze tatarsko-muzułmańskiej i jej związkom z kulturą europejską poświęciłem natomiast między innymi następujące artykuły:

- *Sufizm i szamanizm we współczesnej poezji polskich Tatarów*, w: *Musica Antiqua XVII. Acta Slavica: „Sacrum świata wschodniego i zachodniego w kulturze Słowiańszczyzny”*, Bydgoszcz 2014. Artykuł został przetłumaczony na język rosyjski i angielski przez redakcję kazańskotatarskiego periodyku naukowego „Tatarica” i opublikowany w dwujęzycznej wersji jako: *The Oriental Tradition in the Contemporary Poetry of the Polish Tatars / Ориенталистская традиция в современной поэзии польских татар* w 2015 roku („Tatarica” 2015, nr 5).
- *Dwóch tatarskich emigrantów, dwa przeciwstawne modele biografii: Edige Szynkiewicz (Kırmal) i Mustafa Aleksandrowicz*, w: *Paryż – Londyn – Monachium – Nowy Jork. Powrześnieowa emigracja niepodległościowa na mapie kultury nie tylko polskiej*, t. 2, red. V. Wejs-Milewska, E. Rogalewska, Białystok 2016.
- *Polish Tatars' Travel Literature in the Interwar Period (1918–1939). Subject Area and Research Perspectives*, „Славистика” (Belgrad) 2016, књига XX.
- *Podróże polskich Tatarów do Jugosławii i na Bliski Wschód. Tekstowe świadectwa inności i utożsamienia*, w: *Inny w podróży*, tom 1: *Literackie świadectwa podróży na przestrzeni wieków*, red. O. Weretiuk, M. Rabizo-Birek, Rzeszów 2017.
- *Польско-татарские писатели в годы первой мировой войны*, w: *Татарский народ и народы Поволжья в годы Первой мировой войны*, ред. Л.Р. Габдрафикова, Казань 2014.

Ważną częścią moich badań nad odzwierciedlonymi w literaturze związkami Polaków ze światem islamu są studia poświęcone międzywojennym polskim reportażom z Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki. Za najważniejsze teksty z tego zakresu uważam dwa artykuły: *Из Львова в Северную Африку. Анализ репортажной прозы Т. М. Ниттмана* [Ze Lwowa do Afryki Północnej. Analiza prozy reportażowej Tadeusza Michała Nittmana] (w: *Літературний процес: мова мистецтва і мистецтво мови*, ред. О.Є. Бондарева, Кіјів 2014) oraz *Wschód muzułmański w polskim reportażu okresu międzywojennego (1918–1939)* (w: *Orient i literatura. Między tradycją a nowoczesnością*, ред. A. Bednarczyk, M. Kubarek, M. Szatkowski, Toruń 2015).

Związki literatur wschodniosłowiańskich z estetyką muzułmańską analizowaną przede wszystkim w aspekcie genologicznym przedstawiam w dwóch artykułach: *Rubajaty Dmytra Pawłycki: gatunek orientalny na gruncie literatury ukraińskiej* oraz *Rubajat we współczesnej literaturze rosyjskiej. (Na przykładzie twórczości Andrieja Baginskiego)*. Oba artykuły dotyczą realizacji na gruncie literatur słowiańskich (ukraińskiej i rosyjskiej) wywodzącego się

z klasycznej poezji perskiej gatunku literackiego zwanego rubajatem. W literaturze polskiej tego typu utwory pisała, oprócz autorów polsko-tatarskich, Maria Pawlikowska-Jasnorzewska (*Rubajaty wojenne*).

c) Problematyka mniejszości narodowych w literaturze

Zainteresowania kulturą Tatarów zainspirowały mnie również do przyjrzenia się problematyce literatur mniejszościowych na gruncie literatur słowiańskich. Stosując podobną metodologię do tej, jaką używam w badaniach twórczości polsko-tatarskiej, poszukuję w danym przypadku nowej jakości twórczej realizującej się w punkcie spotkania odmiennych kultur. W polu mojego zainteresowania znalazły się jak dotąd przykłady nieoczywiste, to jest nie zajmowałem się nigdy literaturą *stricte* mniejszościową (na przykład najbliższą mi geograficznie literaturą białoruską w Polsce), lecz starałem się poszukiwać realizacji twórczych zrodzonych, jak literatura polsko-tatarska, „pomiędzy” odmiennymi kręgami kulturowymi.

W taki sposób zająłem się twórczością rosyjskojęzycznego poety krymczackiego Andrieja Baginskiego. Wspomniany już artykuł poświęcony rubajatom autora (*Rubajat we współczesnej literaturze rosyjskiej. Na przykładzie twórczości Andrieja Baginskiego*) zawiera też wiele spostrzeżeń dotyczących kultury krymczackiej.

Inny artykuł, *Żakiewicz i Tatarzy: biografia – literatura – etniczność*, mający się ukazać w najbliższych miesiącach w Gdańsku w tomie poświęconym twórczości i biografii Zbigniewa Żakiewicza, odkrywa tatarskie korzenie autora *Rodu Abaczów* i wskazuje głęboko ukryte w tym tekście nawiązania do kultury turkijsko-muzułmańskiej.

Do prac na temat „literatur mniejszościowych” wpisałbym także inne moje artykuły, na przykład te poświęcone tradycji żydowskiej: *Jurij Łotman – „strukturalista z ludzką twarzą”*. *Uwagi o biografii uczonego* (w: *Żydzi wschodniej Polski*, seria IV: *Uczni żydowscy*, red. G. Czerwiński, J. Ławski, Białystok 2016) oraz „*Białystok – Moskwa*” *Estery Gessen. Wokół rosyjsko-żydowskiej literatury wspomnieniowej* (w: *Żydzi Wschodniej Polski*, seria VI: *Żydzi Europy Środkowej i Wschodniej. Żydzi białostoccy: od początków do 1939 roku. Kontekst środkowoeuropejski*, red. J. Ławski, Białystok 2018; w druku).

d) Naukowe edycje krytyczne nieznanych dzieł autorów tatarskich

Istotnym elementem mojej pracy naukowo-badawczej są kwerendy w bibliotekach i archiwach w Polsce, Rosji, na Litwie i Białorusi. Podczas wyjazdów na kwerendy poszukuję nieznanych tekstów literackich Tatarów. W latach 2012–2016 odbyłem kilka kwerend w Archiwum Akt Nowych w Warszawie oraz w Gabinetie Rękopisów Biblioteki

Uniwersyteckiej w Warszawie. Przeglądałem również dokumenty dotyczące Tatarów będące w posiadaniu: Muzeum Historycznego w Białymstoku, Biblioteki Narodowej w Warszawie oraz Biblioteki Gdańskiej PAN. Oprócz tego prace poszukiwawcze prowadziłem w Dziale Rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego, w Litewskim Centralnym Archiwum Państwowym w Wilnie, Dziale Rękopisów Biblioteki im. Wróblewskich Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie, Bibliotece Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego w Mińsku, Centralnej Naukowej Bibliotece im. Jakuba Kołasa w Mińsku, Narodowym Archiwum Republiki Białoruś w Mińsku, Rosyjskiej Bibliotece Państwowej w Moskwie oraz w Narodowej Bibliotece Republiki Tatarstan w Kazaniu. Najcenniejsze odnalezione teksty zostały opracowane i opublikowane jako naukowe edycje krytyczne:

- Grzegorz Czerwiński, *Sprawozdania z podróży muftiego Jakuba Szynkiewicza. Źródła. Omówienie. Interpretacja*, Białystok 2013.
- Stanisław Kryczyński, *Wspomnienia. Utwory poetyckie. Eseje*, wstęp, wybór i oprac. Grzegorz Czerwiński, Białystok 2014.
- *Podróże do serca islamu. Antologia międzywojennego reportażu polskich Tatarów*, wstęp, wybór i oprac. Grzegorz Czerwiński, Białystok 2014.
- W planach na 2018 rok jest wydanie monografii źródłowej: *Ali Woronowicz i Mustafa Aleksandrowicz w Egipcie. Materiały źródłowe i publicystyka*, red. Grzegorz Czerwiński i Eugenia Maksimowicz, Białystok 2018.

Z powyżej opisaną działalnością związana jest pełniona przeze mnie funkcja Sekretarza Redakcji Naukowej Serii Wydawniczej „Colloquia Orientalia Bialostocensia” (od 2014 roku). W ramach tej serii redaguję między innymi cykl tematyczny zatytułowany „Studia Tatarskie”, w którym ukazały się wymienione powyżej tytuły.

Jestem także członkiem Redakcji Naukowej Serii Wydawniczej „Czarny Romantyzm”. W ramach tej serii wraz z prof. Haliną Krukowską, prof. Jarosławem Ławskim i dr hab. Anną Janicką przygotowałem do druku tom: Wacław Szymanowski, *Michał Sędziwój. (Dramaty)*, wstęp i opracowanie tekstu G. Czerwiński i A. Janicka, red. tomu, przypisy J. Ławski i H. Krukowska, Białystok 2015.

7. Współpraca międzynarodowa

Współpracę międzynarodową realizuję na kilku płaszczyznach. Jest to współpraca z konkretnymi jednostkami naukowymi, takimi jak: Instytut Języka, Literatury i Sztuki im. G. Ibragimowa Akademii Nauk Republiki Tatarstan w Kazaniu, Rosja (m.in. koordynacja publikacji polskich autorów w tatarskojęzycznym czasopiśmie naukowym „Fenni Tatarstan”

(do tej pory ukazały się przekłady na język tatarski artykułów Grzegorza Czerwińskiego i Marcina Bajki); Instytut Słowianoznawstwa Rosyjskiej Akademii Nauk w Moskwie (kwerendy, spotkania robocze); Instytut Humanistyczny Kijowskiego Uniwersytetu im. Borisa Grinczenki (m.in. pobyt naukowy w Kijowie w czerwcu 2013 roku); Katedra Języków i Kultur (Vakgroep Talen en Culturen), Universiteit Gent w Gandawie, Belgia (współpraca przy wydaniu słownika folkloru słowiańskiego).

Działalność naukową na arenie międzynarodowej realizuję także poprzez udział w zagranicznych konferencjach naukowych. Do tej pory występowałem z referatami na sesjach organizowanych przez: Taurydzki Uniwersytet Narodowy im. W. Wernadzkiego (Symferopol, Krym, Ukraina) (2008); Instytut Historii im. Sz. Mardżaniego, Akademia Nauk Republiki Tatarstan w Kazaniu (2014); Wydział Filologiczny Moskiewskiego Uniwersytetu Państwowego im. M. Łomonosowa (2014); Instytut Humanistyczny Kijowskiego Uniwersytetu im. B. Grinczenki (2014); Katedra Polonistyki Litewskiego Uniwersytetu Edukologicznego w Wilnie (2015); Katedra Literatury Ukraińskiej Odeskiego Narodowego Uniwersytetu im. Ilii Miecznikowa (2016).

Wygłosiłem ponadto otwarte wykłady gościnne w Lahore w Pakistanie, w Gandawie w Belgii i w Kazaniu w Rosji:

- **Pakistan**, Lahore, wykład w języku angielskim na University of Central Punjab poświęcony islamowi w Polsce na zaproszenie prof. dra Ilyasa Ansariego (2008);
- **Belgia**, Gandawa, wykład w języku angielskim w ramach SEELECTS (Slavic and East-European Lectures) 2010–2011 dotyczący magii w folklorze słowiańskim (wraz z prof. Aleksejem Yudinem oraz mgr Isabelle Valloton) (2011);
- **Rosja**, Kazań, wykład w języku rosyjskim o literaturze polsko-tatarskiej na zaproszenie Katedry Filologii Tatarskiej Kazańskiego Uniwersytetu Państwowego (2014).

8. Omówienie współpracy z instytucjami i organizacjami naukowymi.

Jestem członkiem następujących towarzystw naukowych: Polskie Stowarzyszenie Komparatystyki Literackiej (od 2015); Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza, Oddział w Białymstoku (od 2016). Podczas pobytu w Belgii byłem członkiem Association des slavissants de Belgique – Belgische Vereniging van slavisten (2009–2012); członkostwo ustało na skutek opuszczenia Belgii jako kraju stałej rezydencji.

Współpracuję ponadto z następującymi organizacjami naukowymi lub działającymi na rzecz nauki: Dział Naukowy Książnicy Podlaskiej im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku (współorganizacja konferencji naukowych); Stowarzyszenie Naukowe „Oikoumene”

(współorganizacja konferencji naukowych, działalność wydawnicza w ramach Naukowej Serii Wydawniczej „Colloquia Orientalia Bialostocensia”); Związek Tatarów Rzeczypospolitej Polskiej (współorganizacja konferencji naukowych, udział w imprezach popularyzujących wiedzę o Tatarach, współpraca z półrocznikiem naukowo-literackim i społecznym „Życie Tatarskie”, pozyskiwanie grantów od jednostek samorządu terytorialnego na badania naukowe – między innymi sfinansowanie wydania dwóch publikacji pokonferencyjnych z puli Marszałka Województwa Podlaskiego w Białymstoku).

9. Działalność popularyzatorska.

Ten rodzaj działalności realizuję poprzez udział w imprezach kulturalnych i literackich takich jak „Środy Literackie” – wieczory organizowane przez Książnicę Podlaską im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku. Podczas jednego z takich spotkań promowałem twórczość muftiego Jakuba Szynkiewicza (12 lutego 2014 roku). Innym razem współorganizowałem wieczory poetyckie z poetami polsko-tatarskimi: Selimem Chazbijewiczem (26 lutego 2014 roku) i Musą Czachorowskim (23 kwietnia 2014 roku). Współorganizowałem także spotkanie poświęcone promocji książek o tematyce tatarskiej w Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie 25 listopada 2015 roku.

Uczestniczę ponadto w sympozjach i konferencjach popularyzatorskich organizowanych przez środowiska tatarskie. Na przykład 17 sierpnia 2014 roku wygłosiłem wykład w ramach Sympozjum Naukowego „Zróżnicowanie badań nad dziejami Tatarów”, organizowanego przez Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Szlak Tatarski” oraz Sokólski Ośrodek Kultury w Sokółce. Sympozjum miało miejsce w tatarskiej wsi Bohoniki. Tytuł wykładu: *Współczesna literatura polskich Tatarów. Tematy i gatunki literackie*.

Regularnie pisuję także artykuły popularnonaukowe do czasopism literackich i społecznych (spis w załączniku „Wykaz publikacji”, rozdział VIII).

10. Działalność dydaktyczna.

W latach 2013–2016 pracowałem na Wydziale Filologicznym UwB na stanowisku naukowym. Od 2016 roku zatrudniony jestem na stanowisku naukowo-dydaktycznym (adiunkt) i prowadzę wykłady, ćwiczenia i konwersatoria na kilku kierunkach studiów filologicznych, przede wszystkim na filologii rosyjskiej, filologii polskiej, filologii angielskiej z językiem rosyjskim oraz na kulturoznawstwie. Podstawowy zrząd przedmiotów, jakie koordynuję, dotyczy historii i teorii literatury oraz kultury krajów wschodniosłowiańskich.

W roku akademickim 2016/2017 prowadziłem konwersatoria z „Kultury Rosji” (fil. rosyjska) i „Mitoznawstwa” (fil. polska) oraz ćwiczenia z „Literatury powszechnej (romantyzm)” (fil. polska). W roku 2017/2018 prowadzę wykłady: „Literatura i kultura krajów sąsiednich”, „Literatura i kultura narodów wschodniosłowiańskich”, „Zarys literatury rosyjskiej” oraz ćwiczenia „Wstęp do literaturoznawstwa” i konwersatorium „Kultura Rosji”.

Wcześniej prowadziłem między innymi ćwiczenia z prozy polskiej XX wieku (Uniwersytet Gdański, 2004/2005) oraz wykładałem język polski i literaturę polską w Szkole Europejskiej w Mole (École Européenne de Mol) w Belgii (2009–2011).

/-/ Grzegorz Czerwiński

